

MADARAK A TUDOMÁNY SZOLGÁLATÁBAN.

Írta: SCHENK JAKAB.

Ismeretlen országokból jött, ki tudja hová igyekvő gólyák úsznak a tavaszi légben. Méltóságosan, egy szárnycsapás nélkül haladnak tova s csak az élesszemű megfigyelő veszi észre nagy evezőtollaik gyors rezgését. Az egyik kiválik a csapatból, egyenletes csavarvonalakban, minden fordulónál másik oldalára billenve ereszkedik alá. Hatalmas öblös szárnya rugalmas lemez módjára hajlik meg a nagy erőlködésben, hogy a súlyos test hullócsillag sebességével le ne zuhanjon a nagy magasságból. Még egy utolsó fordulat és oda perdül régi fészkére.

Érdeklődve nézi a jelenetet a haghülli uradalom fiatal birto-
kosa; csakugyan az ő gólyája, az «öreg» jött haza. Valamilyen csekély testi hibája révén már néhány esztendeje személyesen ismeri és innen a bizalmas megszólítás. Első gondolata természetesen az, hogy hol járhatott? Bizonyára valamelyik meleg országban, tán az ősi pyramisok alatt elfolyó Nilus mentében; képzelete pálmaligeket varázsol elébe, melyek hús árnyékából karcsú, lobogó fehér ruhába burkolt alakok incselkedve mosolyognak feléje. A pajkos tavaszi napsugár mindenféle bohó gondolatot és tervet érlel meg benne.

Addig lesett reá, míg egyszer megcsípte az «öreg» a pajtában; egerészett-e, vagy gyöngé csibehúson járt az esze, ki tudja? Lefogatta és sárgarézkeményítővel erősített a lábára, a mire rá volt írva: «Észak fenyője a délvidék pálmájának».

Telt az idő, újra megjött a tavasz és vele az «öreg». Üzenetet is hozott, mely így hangzott: «észak fenyőjének a délvidékre sodort csipkerózsa, Chuttnee Bungalows». Kiderült, hogy ez a titokzatos nevű valami az angol tisztok villatelepe Benares mellett. A «csipkerózsa» mibenléte ilyenformán nem lehetett kétséges; bizonyára «Maud», «Mabel» vagy ilyenféle volt a neve.

Gólyafészek Dániában.

Az már igazán mellékes, hogy észak fenyője és csipkerózsája az «öreg» közvetítésével boldog férj és feleség lettek s ma is élnek stb... A regényesség iránt érzéketlen tudomány csak azt látja, hogy a *Dániában fészkelő gólya Indiában telet, s fejét csóválván, azt kérdezi: vajjon?!*

És ebben, alapjában véve, igaza van, mert máig se tudjuk még, hogy hová való illetőségű gólyák teletnek Indiában. Az egyik legutolsó pont, a meddig a gólyák őszi vonulása biztosan követhető, minálunk van, Erdélyben. A dolog így történt:

Weseram helységben — Berlin mellett — 1902 nyarán a parókia istállótetején levő gólyafészekből kiesett az egyik fióka. Természetesen mindjárt pártfogásba vették és mikor már egészen megszelidült, rózsaszínű szalaggal kis levélkét kötöttek a szárnyára, melyben a lelkész 19 éves leánya, PAULI MÁRIA kér értesítést gólyájuk sorsáról, ha az esetleg valami talján avagy afrikánus kezébe kerülne. A fiatal gólya később szárnyra kapott és visszatért a fészekbe.

Mikor szülei és testvérei elvonultak, nem tartott velük, hanem augusztus 19-én délután egyedül vágott neki az útnak, a melyen augusztus 24-én utólérte a végzete. STREOULIA P. nagyszzebeni vadászember Keresztényszigeten 500—600 ott tartózkodó gólya közül épen őt lőtte le. Bizonyosan azért járt pórul, mert eddigelé az emberek részéről csak jót tapasztalt, s így túlságosan bizott bennük.

Kétségtelen dolog, hogy a madaraknak valamilyen módon való megjelölésével nyerhetjük a legbiztosabb adatokat a téli szállásról és az odáig követett utakról. A közvetlen megfigyelés révén ugyan manapság már jóformán ismerjük azokat a vidékeket, a hol vonuló madárfajaink télen át megfordulnak, de hogy pl. Magyarország gólyái hol teletnek, Délafrikában vagy Indiában, arról eddigelé még semmit se tudunk.

Ezek a jelöléssel való kísérletek a legujabb időben nagy lendületet nyertek és ma már kivétel nélkül a madár lábára erősített alumíniumgyűrűkkel történnek. Régebben a madarak *festésével* tettek kísérleteket, azzal az érveléssel, hogy az ily módon megjelölt madarak rendkívül feltűnők s azért több eredmény is várható tőlük. Ezek a megfestett áldozatok azonban hazátlan remetékké váltak; társaik dühösen elkergették őket maguktól, a mikor hozzájuk csatlakoztak és szenvedélyesen üldözték őket, a hol csak találkoztak velük. Az ily módon valósággal megbélyegezett madarak vonulása természetesen nem lehet rendes lefolyású, az egész kísérlet tehát csak állatkínzás volna.

Ezzel szemben az alumíniumgyűrű semmiképen se gátolja a madarat rendes életmódjában. Kísérletképen fogságban is tartottak ilyen megjelölt madarakat. Néhány napig kapkodtak a gyűrű után és próbáltak szabadulni tőle, de később már egyáltalában nem törődtek vele. A gyűrű különben rendkívül könnyű, pl. a varjúgyűrű súlya 0,5, a veresbégycs csak 0,05 gramm.

Még az a kérdés merülhet föl, hogy milyen módon lehet a kísérlethez szükséges nagyszámú madarat, pl. gólyát, összefogdosni? A dolog nagyon egyszerű, mert javarészt

Gatyás ölyv lába.

A gyűrű megerősítésének módja.

nem öreg madarakat jelölnek meg, hanem *anyányi fiókákat*, a meddig azok még a fészekben vannak. Ez az eljárás a vonulási utakra és téli szállásra vonatkozó adalékokon kívül még egyéb vonulási kérdésekre, valamint a fiatalok pusztulási arányára, a madarak fejlődési viszonyára és életkorára is nyújthat biztos adatokat.

A legnagyobb tevékenységet ezen a téren jelenleg THIENEMANN és MORTENSEN fejtik ki; előbbi a rossitteni madármegfigyelő-állomáson, — északkeleti Németországban, a Kurisches Haff-ot alkotó hosszú, keskeny félszigeten — utóbbi Viborgban, Dániában. THIENEMANN 2000 megjelölt madár közül eddigelé 140-et kapott vissza, vagyis 7 százalékot, a mi meglepően sok; MORTENSEN kísérleteinek ugyan nem volt ilyen kedvező számbeli eredményök, de azért szintén fontos adalékokkal szolgáltak.

A kísérlet céljaira könnyen, érthető okokból, lehetőleg olyan madárfajokat kell

Megjelölt seregély-fiókák a fészek előtt.

választani, a melyek vagy sok üldöztetésnek vannak kitéve, vagy pedig olyanokat, a melyeken bizalmasságuk vagy nagyságuk következtében a jel könnyen észrevehető. Az üldöztetésre alapított módszer kiválóan bevált a *szürke varjúra* nézve. Ez a faj óriási mennyiségben vonul át évenként Rossitten vidékén, a hol őszi idők óta nagy tömegekben fogdossák őket. Az itt megjelölt varjak körül eddig aránylag nagyon sokat ejtettek el, még pedig a téli évszakban Északnémetországban, a költési időben a finn tengeröblöt körülvevő vidékeken. Ezeknek a téli szállása és nyári tartózkodási helye az eddigi tapasztalatok alapján egy-egy pontosan meghatározott terület s ezért bátran kimondható, hogy hazánkban ezek közül egyetlen egy példány se fog előfordulni.

Ugyanez áll a MORTENSEN által megjelölt *seregélyekre* is, a mely fajból 1899 óta körülbelül 1460 darabot látott el gyűrűkkel. Dániában ez igen könnyű dolog, mert ott a seregély nagyobbára mesterséges fészekodvakban költ s ezért majdnem tetszés szerinti fiókát lehet megjelölni. A kísérleti madarak közül eddig sokat lőttek le Dániában — tehát a fiatal madarak is a szülőföldre térnek vissza — néhányat Norvégiában,

Angliában és Hollandiában. Az ezektől keletre eső vidékeken azonban még nem találkoztak velük s így valószínű, hogy Magyarországon se fordulnak elő.

Már több reményre jogosítanak a Rossittenben ugyancsak fióka korukban megjelölt *dankasirályok*. Eddigélé Franciaországban fogtak el néhányat, ezeken kívül Morvaországban egy, Bécs mellett két, az Adrián pedig hat példány került kézre. Ezek alapján valószínű, hogy előfordulhatnak hazánk nyugati vidékein, nevezetesen a Duna mentén, a velencei tavon, a Balatonon és Fertőn.

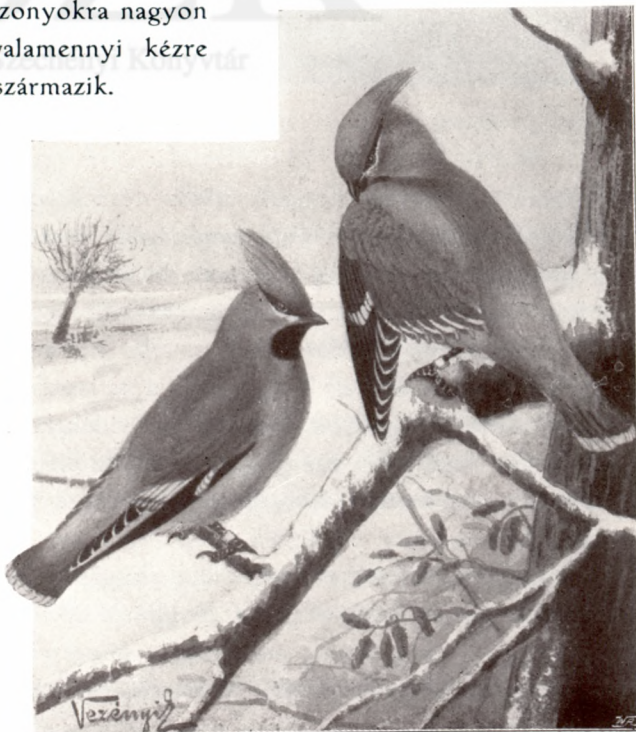
A legnagyobb mennyiségben kétségtelenül az újabb időben egyre nagyobb számban és pedig szintén fióka korukban megjelölt fehér gólyák fordulhatnak elő hazánkban, még pedig különösen Erdélyben.

Az említett weserami gólyán kívül még négy megjelölt gólya sorsa ismeretes eddigélé. A Viborgban és legközelebbi környékén megjelölt három gólya közül kettőt Németországban, egyet pedig Osztrák-Sziléziában ejtettek el; egy Geschendorfban — Lübeck mellett — megjelölt példány pedig Porosz-Sziléziában került kézre. *Valamennyinek az útja illetőleg útirányának egyenes folytatása Magyarországon vezet át* s hogy hazánkban tényleg átvonulnak, azt bizonyítja a Keresztényszigeten elejtett példány. A 15 évet felölelő magyar megfigyelések különben is azt eredményezték, hogy Erdély valóságos országútja a vonuló gólyáknak.

A kísérletek eredményességéhez természetesen az is szükséges, hogy a megjelölt madarak kézrekerüljenek s ebből a szempontból nagyon előnyös fekvése van úgy Viborgnak mint Rossittennek, mert körülöttük sok olyan ország terül el, a hol a jelölőgyűrűk tudományos értékét fölismerik s így nem engedik azokat elkallódní. Ezekre a viszonyokra nagyon jellemző az a tény, hogy eddig valamennyi kézre került megjelölt madár Európából származik.

Hazánk ebben a tekintetben már *végvidék*, mindazonáltal a Magyar Ornithologiai Központ 1908 nyarán mégis meg fogja kezdeni a jelöléseket, még pedig az ország több helyén, nevezetesen fehér gólyákon és a nagy telepeken együtt élő madarakon. Arra kell számítanunk, hogy majd idehaza is csak szerzünk néhány tanúságot ezekről a tudomány szolgálatába állított madarokról, talán az Adriáról is akad valami és utóvégre a véletlen is közreműködhetik.

Van ugyan néhány madár-fajunk, a melyek megjelölése több

Megjelölt csonttollú madarak.

sikert ígér, mert valószínű, hogy legalább egy részük civilizált vidékekre költözik, de ezeknél elesünk a jelölés legkönnyebb módjától. Ide tartoznak ugyanis ú. n. *téli vendégeink*: fenyves rigó, csonttollú madár, gatyás ölyv, törpe sólyom és északi pinty félék, a melyeket nálunk nem lehet fióka korukban megjelölni s ha fogságba is kerülnek, bizony vajmi ritkán akadhat valaki, a ki azokat a kísérlet céljaira föláldozza.

Minthogy csak a nagyobb gyűrűkre lehet rávésetni a jelölő-állomást s a kisebbek csak folyószámot kaphatnak, azért könnyen belátható dolog, hogy az egymástól független, derűre-borura való kísérletezés olyan zürzavart támasztana, a mely komolyan veszélyeztetné a kísérletek várható eredményeit. Ennélfogva szükséges, hogy az egész ügy egy intézőség kezében legyen, a miért is arra kérjük a komolyan érdeklődőket hogy kísérleteik megkezdése előtt lépjenek érintkezésbe a Magyar Ornithologiai Központtal (Budapest, VIII., József-körút 65. 1.). Együttal ide küldhetők a megjelölt madarokról levett gyűrűk, lehetőleg a madár lábával együtt, az elejtés idejének, helyének és közelebbi körülményeinek megírásával. Az egész világ ornithologiai mozgalmait szemmel tartó M. O. K. azután gondoskodni fog arról, hogy ezek az adatok a magyar érdek kellő érvényesítésével jussanak rendeltetési helyükre.

